

**Східний ювілей – 60 засідань щомісячного наукового семінару
дослідників східних філософій в Інституті філософії імені Г.С. Сковороди
НАН України**

26 лютого 2013 р. Цього лютого дня у залі Вченої ради Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди не було ані вільних місць, ані повітря, аби вільно дихати у приміщенні зі щільно заклеєними на зиму вікнами. Але присутні цього геть не помічали, бо їхню увагу було зосереджено на тому, що відбувалося. Вперше щомісячний семінар дослідників східних філософій зібрав таку численну аудиторію. Тема круглого столу, яка зацікавила багатьох, звучала так: «Традиціоналізм. Традиції Сходу. Академічна наука» (засідання LXIV). Співорганізатором заходу виступив Український традиціоналістичний клуб.

Протягом двох годин насиченої роботи семінару пролунало шість доповідей-повідомлень. Святослав Вишинський, молодший науковий співробітник Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ, представив доповідь «Окцидентальний шлях західної метафізики», в якій розглянув шлях, у цілому деконструктивний і нігілістичний, властивий західній метафізиці («людська комедія») та специфіку традиційного східного світосприйняття, у цілому спрямовану на осягнення повноти буття («Божественна комедія»). Проблему демаркації Сходу та Заходу підняла у своєму виступі «“Схід та Захід” в консервативно-революційній перспективі: метафізичний та геополітичний виміри» Олена Семеняка, активістка Українського традиціоналістичного клубу, аспірантка кафедри філософії та релігієзнавства Національного університету «Киево-Могилянська академія». Спробу осмислити східні та європейські виміри традиціоналізму зробив у своєму повідомленні на тему «Інтегральний традиціоналізм між східними впливами та автентичним сакральним Європи» Едуард Юрченко, активіст Українського традиціоналістичного клубу, викладач філософії Національного транспортного університету. Андрій Волошин, голова Українського традиціоналістичного клубу, письменник, магістр політології у своєму виступі «Китайський вплив на творчість Езри Паунда» проілюстрував потужність східного впливу на західну культурну традицію. Юрій Завгородній, науковий співробітник Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ, у своїй доповіді «Інтерес до традиціоналізму у пострадянській Україні. Традиціоналізм й академічна наука: чи можливий діалог?» стисло окреслив зацікавлення традиціоналізмом усередині 1990-х років на прикладі Києва (НаУКМА), звернувшись до власних спогадів, і на прикладі Донецька 2011 року, звернувшись до матеріалів круглого столу, присвячених 125 річчю

від дня народження Р. Генона), а також наголосив на непростій і водночас перспективній співпраці між представниками традиціоналістичних й академічних кіл. У роботі круглого столу взяв участь також буддійський монах ордену Ніппондзан Мьоходзі Сергій Філоненко (Донецьк), який запропонував тему «Скифы. К истокам изначальной духовности в поисках новой идентификации и перспективы развития человеческой цивилизации»¹.

Звернення до проблематики традиціоналізму на семінарі дослідників східних філософій – одна з перших публічних спроб у вітчизняному академічному дискурсі. Її жваве обговорення показало, що проблема Сходу – це водночас і проблема осмислення Заходом самого себе, як власне й Україною. Хто ми? Схід чи Захід, чи, можливо інша сторона світу – «Північ» («Сівер») як назвав свій журнал білоруський осередок традиціоналістів, представники якого спеціально приїхали з Білорусі задля участі у семінарі і на чудово зрозумілій всім присутнім білоруській мові розповіли про свою діяльність.

Минулого року семінар відсвяткував круглу дату – шістдесят засідань від моменту заснування: згідно з китайською традицією, ця цифра є символічною, як і в людському житті шістдесят років – це вже ціле життя, в якому дванадцять зодіакальних років повторилися п'ять разів, стільки, скільки є у природі стихій.

Усе починалося навесні 2006 р...

Упродовж тривалого часу в нашій країні сходознавство та філософські науки залишалися сферами, що не перетиналися: сходознавство опікувалося переважно історією та філологією, філософські ж наукові інституції не мали бази та фахівців з філософії Сходу. Однак за останні роки ситуація докорінно змінилася. Насамперед, завдяки створенню сектору східної філософії.

Ідея створення окремого науково-дослідного підрозділу, який би займався дослідженням східних філософій, неодноразово лунала з вуст провідних вчених Інституту, зокрема В.В. Ляха та В.С. Горського. З появою в Інституті певної кількості науковців, зацікавлених даною проблематикою, реалізація цієї ідеї стала можливою. За ініціативою директора Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України М.В. Поповича та за підтримки завідуючого відділом історії зарубіжної філософії В.В. Ляха, 15 травня 2006 року було видано наказ № 4(о) про створення сектору східної філософії при цьому відділі, який очолив О.А. Ярош.

Дещо раніше, у квітні 2006 року, розпочав роботу щомісячний науковий семінар дослідників східних філософій, перший в Україні захід подібного роду. Семінар діє на постійній основі без перерв вже понад шість років. Ідея створення семінару належить Ю.Ю. Завгородньому та

¹ Не прозвучала доповідь: Беличенко Андрей (науковий співробітник, Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди Національної академії наук України). – «Сома как духовная материя (нехристианская парадигма воскресения на материале первых мандал “Ригведы”)».

С.В. Капранову, її активно підтримали колеги по сектору (О.А. Ярош, А.Ю. Стрелкова) та В.В. Лях, адже організація такого наукового семінару є ще одним важливим кроком на шляху створення на базі Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ нового для України наукового напрямку – історії філософії Сходу. Перше, організаційне засідання семінару відбулося 25 квітня 2006 р., а 26 червня 2012 р. відбулося вже шістдесяте засідання семінару.

Завданням семінару є дослідження найширшого кола проблем різних філософських традицій Сходу – від стародавнього Єгипту до сучасної Японії, розробка методологічних підходів до вивчення східної думки, вивчення історії сходознавчих студій в Україні і закордоном, робота з першоджерелами мовою оригіналу, обговорення результатів роботи міжнародних конференцій та конгресів тощо².

Семінар має таку структуру: основна частина (доповідь з обговоренням), новини, неформальне спілкування. Засідання може також проходити у форматі спільного обговорення визначеної заздалегідь теми. Після завершення основної частини відводиться час на повідомлення та новини: оголошення про конференції, семінари та інші наукові заходи зі сходознавчої тематики, які відбуватимуться ближчим часом в Україні та закордоном, повідомлення про вихід нових видань зі сходознавчої тематики тощо. Після цього всі бажаючі мають можливість продовжити обмін думками у неформальній атмосфері.

Підсумовуючи результати діяльності семінару, можна відзначити, що найбільше уваги на ньому було приділено буддологічній проблематиці (проблема свідомості в дзен-буддизмі, поняття афектів (*kleśa*), доктрина зумовленого виникнення (*paṭicca-samuppāda*), склад Палійського канону, вчення про порожнечу, філософія японського наставника дзен Дōгена, вивчення спадщини вчених-дослідників буддизму О.О. Розенбега, В.В. Лесевича, К. Регамея, методологія буддологічних досліджень тощо). Друге місце за кількістю проведених засідань посідає індійська філософія (на засіданнях, присвячених цій традиції заторкалися такі теми, як проблема витоків індійської філософії, історія дослідження та філософськи значуща проблематика Рігведи та Упанішад, філософія бгакті, духовна традиція вірашайва). Представлена також китайська філософія (проблема визначення китайської філософії та методологія китаєзнавства, проблеми вивчення даоського канону, інтелектуальна діяльність давньокитайських філософів-чжуцзи), яка також значною мірою перетинається з буддологічною тематикою семінару. Низка тем стосувалася арабської філософії (суфізм як предмет наукового дослідження, мережеві структури в сучасному ісламі, співвідношення ірфан (гнозису) і суфізму у шиїтів-імамів, філософія ібн

² Оголошення про найближчий семінар можна знайти в інтернеті на сторінці ЖЖ: http://community.livejournal.com/ukr_asia_philos або в розділі новин на офіційному сайті Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України, а також на сторінці у Facebook: <http://www.facebook.com/OrientalPhilosophiesSeminarKyivUkraine>.

Хальдуна) та єврейської філософії (рецепція Канта в єврейській літературі, хасидська містика, поняття досвіду в літературі Гаскалі та в хасидських текстах). Окремо чи в рамках цих традицій значну увагу було приділено питанням методології досліджень східної філософії. Тож приємно відзначити, що тематичний спектр заходу є доволі широким: попри переважання буддологічної тематики (понад третина доповідей), на семінарі представлені дослідження багатьох найзначніших філософсько-релігійних традицій Сходу.

Що стосується тематики, то перелік доповідей, виголошених на семінарі, говорить сам за себе. За період діяльності семінару на ньому було виголошено доповіді на такі теми (перше засідання, яке відбулося 25 квітня 2006 р., мало організаційний характер і доповідей на ньому не виголошувалося)³:

- 1) «Що (і як) розуміють під східними філософіями» (засідання II, 23 травня 2006 р.) – спільне обговорення.
- 2) «Понятійно-термінологічний склад східних філософій: проблеми перекладу і розуміння» (засідання III, 27 червня 2006 р.) – спільне обговорення.
- 3) «Проблема свідомості у дзен-буддизмі» (засідання IV–VI, 26 вересня, 31 жовтня, 28 листопада 2006 р.) – доповідач А. Стрелкова, к. філос. н., мол. наук. спів. відділу історії зарубіжної філософії Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ.
- 4) «Елементи шаманістичних вірувань у народів півдня України» (засідання VII, 2 лютого 2007 р.) – доповідач А. Шабашов, к. і. н., проф. кафедри археології та етнології Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова.
- 5) «“Іша-упанішада” в контексті історико-філософського дослідження» (засідання VII, 2 лютого 2007 р.) – доповідач О. Романенко, студент НаУКМА.
- 6) «Обговорення результатів міжнародної наукової конференції “IV Торчинівські читання”», «Постать Є.О. Торчінова (1956–2003) у сходознавчій науці» (засідання VIII, 28 лютого 2007 р.) – спільне обговорення.
- 7) «Дослідження хасидської містики» (засідання IX, 27 березня 2007 р.) – доповідач І. Туров, к. і. н.
- 8) «Проблеми викладання філософій Сходу в Україні (круглий стіл)» (засідання X, 24 березня 2007 р.).
- 9) «Две “вечности” древних египтян» (засідання XI, 29 травня 2007 р.) – доповідач М. Тарасенко, к. і. н., науковий співробітник Інституту сходознавства ім. А.Ю. Кримського НАНУ.
- 10) «Всесвітній філософський конгрес (Делі, грудень 2006)» (засідання XII, 26 червня 2007) – доповідач О. Гомілко, к. філос. н.,

³ Деяким доповідям було присвячено більше ніж одне засідання і, навпаки, час від часу на одне засідання було заплановано по дві доповіді, відтак кількість доповідей не збігається точно з кількістю засідань.

ст. наук. спів. відділу філософії культури, етики та естетики Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ.

- 11) «Що таке *kleśa*?» (засідання XIII, 25 вересня 2007) – спільне обговорення.
- 12) «Буддизм у творчості В.В. Лесевича (1837–1905): спроба дослідження» (засідання XIV, 30 жовтня 2007) – доповідач Ю. Завгородній, к. філос. н., наук. спів. відділу історії зарубіжної філософії Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ.
- 13) «О.О. Розенберг (1888–1919) та його підхід до проблем буддійської філософії» (засідання XV, XXV та XXVI, 27 листопада 2007, 9 грудня 2008, 27 січня 2009) – доповідач А. Стрелкова, к. філос. н., мол. наук. спів. відділу історії зарубіжної філософії Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ.
- 14) «Обумовлене виникнення (патічча-самуппада) згідно ранніх палійських текстів» (Засідання XVI, 25 грудня 2007) – доповідач Д. Івахненко, незалежний дослідник.
- 15) «Відзначення 100 літнього ювілею Костянтина Регамея (*Konstanty Regamey*, 1907–1982) – відомого швейцарського буддолога і композитора, який народився у Києві» (засідання XVII, 30 січня 2008) – спільне обговорення за участю відомого українського тибетолога О. Огневої, к. і. н., ст. наук. спів. Інституту сходознавства ім. А.Ю. Кримського НАНУ).
- 16) «Глобалізація гандизму» (за матеріалами конференції, Індія, 13–19.11.2007)» (засідання XVIII, 26 лютого 2008) – доповідач О. Борділовська, к. і. н., докторант Інституту міжнародних відносин Київського національного університету ім. Т. Шевченка.
- 17) «Філософські значущі ідеї в Іша упанішаді» (засідання XIX (додаткове), 11 березня 2008) – доповідач О. Романенко, студент магістерської програми «Філософія» Національного університету «Києво-Могилянська академія».
- 18) Засідання, присвячене 130-літтю від дня народження Ананди Кумарасвами (*Ananda K. Coomaraswamy*, 1877–1947) – видатного мистецтвознавця, буддолога, дослідника індійської думки (засідання XX, XXII, 25 березня та 1 липня 2008) – спільне обговорення.
- 19) Обговорення книжки: Чаттерджи А.К. Идеализм йогачары. – М.: Шечен, 2004. – 267 с. (*Chatterjee A. K. Yogacara Idealism*, 1962) (засідання XXI, 3 червня 2008) – спільне обговорення.
- 20) «Случаи мышления: Пятигорский и Хайдеггер» (засідання XXIII, 30 вересня 2008) – доповідач Д. Метилка, незалежний дослідник (м. Запоріжжя).
- 21) «IV міжнародна наукова конференція “Цирендоржиєвські читання – 2008. Тибетська цивілізація та кочові народи Євразії: кроскультурні контакти”, Київ, 26–27 вересня 2008 р.; II міжнародна наукова конференція “Містико-езотеричні рухи в теорії та практиці

- (Історія. Психологія. Філософія)», Санкт-Петербург, 23–24 жовтня 2008 р.» (засідання XXIV, 11 листопада 2008) – спільне обговорення.
- 22) «Огляд палійського канону» (засідання XXVII, 24 лютого 2009) – доповідач Д. Івахненко, незалежний дослідник, перекладач.
- 23) «Що розуміти під індійською філософією? Роздуми над точкою відліку» (засідання XXVIII, 31 березня 2009) – доповідач Ю. Завгородній, к.філос.н., докторант Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ.
- 24) «До питання про суб'єкт і об'єкт у східноазійській філософії» (засідання XXIX, 28 квітня 2009) – доповідач С. Капранов, к. філос. н., ст. наук. спів. Інституту сходознавства ім. А.Ю. Кримського НАНУ.
- 25) «Бгакті: витоки, типологія, філософія» (засідання XXX, 26 травня 2009) – доповідач Я. Джой, незалежний дослідник.
- 26) «Що таке китайська філософія: деякі підходи до проблеми» (засідання XXXI, 30 червня 2009) – доповідач С. Капранов, к. філос. н., ст. наук. спів. Інституту сходознавства ім. А.Ю.Кримського НАНУ.
- 27) «Принципи дзен-буддизму у філософії Дьогена» (засідання XXXII, 29 вересня 2009) – доповідач А. Стрелкова, к. філос. н., мол. наук. спів. відділу історії зарубіжної філософії Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ.
- 28) Спільне обговорення доповіді А.В. Парібка (СПбДУ) «Методологічні аспекти буддизму» (Доповідь було зачитано 29 вересня 2005 р. на семінарі «Схід: філософія, релігія, культура» (кафедра філософії й культурології Сходу Санкт-Петербурзького державного університету) (засідання XXXIII та XXXIV, 27 жовтня та 24 листопада 2009) – спільне обговорення.
- 29) «Суфізм як предмет академічних досліджень» (засідання XXXV, 22 грудня 2009) – доповідач О. Ярош, к. філос. н., завідувач сектором східної філософії Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ.
- 30) «Проблеми актуальності індійської класичної філософії в сьогоденні» (засідання XXXVI, 26 січня 2010) – доповідач: Я. Любивий, д. філос. н., провідний наук. спів. відділу історії зарубіжної філософії Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ.
- 31) «Звернення до упанішад в Україні: 1840–1910 роки (Орест Новицький (1806–1884), Олексій Козлов (1831–1901), Володимир Лесевич (1837–1905), Олексій Гіляров (1855–1938), Іван Франко (1856–1916))» (засідання XXXVII, 23 лютого 2010) – доповідач Ю. Завгородній, к. філос. н., докторант Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ.
- 32) «Феноменологія практик зосереджень у дгармічних релігіях» (засідання XXXVIII, 30 березня 2010) – доповідач О. Демченко, незалежний дослідник.

- 33) «Даоська Скарбниця: історія формування, структура, методика дослідження» (засідання XXXIX, 27 квітня 2010) – доповідач: П. Рафальський, незалежний дослідник.
- 34) «Проблема співвідношення ірфан (гнозису) і суфізму у шиїтів-імамів» (засідання XL, 25 травня 2010) – доповідач О. Ярош, к. філос. н., завідувач сектором східної філософії Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ.
- 35) «“Сань цзи цін” як пам’ятка китайської філософської культури» (засідання XLI, 29 червня 2010) – доповідач С. Капранов, к. філос. н., ст. наук. спів. Інституту сходознавства ім. А.Ю. Кримського НАНУ, наук. спів. Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ.
- 36) «Філософія у системі традиційної східної думки» (засідання XLII, 28 вересня 2010) – доповідачі: О. Ярош, А. Стрелкова, С. Капранов, Ю. Завгородній.
- 37) «Природа будди та “порожнеча” в магаянській “Нірвана-сутрі”» (засідання XLIII, 26 жовтня 2010) – доповідач А. Стрелкова, к. філос. н., докторантка Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ.
- 38) «Кант як руйнівник філософії: рецепція Канта в єврейській літературі кінця XVIII ст.» (засідання XLIV, 30 листопада 2010) – доповідач К. Малахова, аспірантка Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ.
- 39) «Проблема *легітимності методології* китаєзнавчих досліджень в українському сходознавстві» (засідання XLV, 25 січня 2011) – доповідач В. Резаненко, д. філол. наук, проф. кафедри політології, директор Центру сходознавства НаУКМА.
- 40) «Катха упанішада у перекладі Павла Ріттера (1933): Катха упанішада серед упанішад, мотивація вибору тексту й особливості перекладу» (засідання XLVI, 22 лютого 2011) – доповідач Ю. Завгородній, к. філос. н., докторант Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ.
- 41) «Шрі Ауробіндо Ігош і Тейяр де Шарден: порівняння двох парадигм еволюційного процесу» (засідання XLVII, 29 березня 2011) – доповідач О. Кіхно, к. філос. н., ст. наук. спів. Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ.
- 42) «Специфіка інтелектуальної діяльності давньокитайських філософів-чжуцзи за деякими ранніми джерелами» (засідання XLIX, 31 травня 2011) – доповідач С. Капранов, к. філос. н., ст. наук. спів. Інституту сходознавства ім. А.Ю. Кримського НАНУ, наук. спів. Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ.
- 43) «Мережеві структури в сучасному ісламі: від традиціоналізму до модернізму» (засідання L, 21 червня 2011) – доповідач Д. Брильов, к. філос. н., викладач кафедри культурології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, співробітник Центру релігієзнавчих досліджень НПУ ім. М.П. Драгоманова.

- 44) «Інтерпретація “порожнечі” у “Грідая-сутрі” (“Сутрі серця праджняпараміти”» (засідання LI, 27 вересня 2011) – доповідач А. Стрелкова, к. філос. н., докторантка Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ.
- 45) «Про результати роботи першого року літньої школи з ісламознавства за підтримки HESP ReSET» (засідання LI, 27 вересня 2011) – доповідач О. Ярош, к. філос. н., завідувач сектором східної філософії Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ
- 46) «Подолання духовного матеріалізму» (засідання LII, позачергове, 4 жовтня 2012 р.) – доповідач Білл Кареліс, буддійський учитель ліній Карма Каг'ю та Нінгма.
- 47) «Філософський метод ібн Хальдуна: критичне прочитання» (засідання LIII, 25 жовтня 2011) – доповідач М. Якубович, к. і. н., наук. спів. Національного університету «Острозька академія».
- 48) «Модель поступового навчання (*anupubba-sikkhā*) у ранньобуддійській сотеріології» (засідання LIV, 29 листопада 2011) – доповідач: О. Демченко, незалежний дослідник.
- 49) «Поняття досвіду в літературі Гаскалі та в хасидських текстах» (засідання LV, 31 січня 2012) – доповідач К. Малахова, мол. наук. спів. Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ
- 50) «Повідомлення: Про стажування в Інституті Індії і Центральної Азії, 17.10–15.12.2011 (Ляйпцігський університет) і про участь у Глобальному буддійському зібранні, 27–30.11.2011 (Делі)» (засідання LV, 31 січня 2012) – доповідач Ю. Завгородній, к. філос. н., наук. спів. Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ.
- 51) «Нісіда Кітаро (1870 – 1945): східноазійська та європейська культури у формуванні особистості філософа» (засідання LVI, 28 лютого 2012) – доповідач С. Капранов, к. філос. н., ст. наук. спів. Інституту сходознавства ім. А.Ю. Кримського НАНУ, наук. спів. Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ.
- 52) «Індійська духовна традиція вірашайва» (засідання LVII, 27 березня 2012) – доповідач Ю. Кравченко, незалежний дослідник.
- 53) «Буддизм як досвід, що повторюється» (засідання LVIII, 24 квітня 2012) – доповідач О. Козловська, незалежний дослідник.
- 54) «Гімн Рігведи Х. 129: особливості перекладу й інтерпретації (Д. Овсяннико-Куликовський, О. Козлов, Л. Українка, П. Ріттер, М. Калинович)» (засідання LIX, 29 травня 2012) – доповідач: Ю. Завгородній, к. філос. н., наук. спів. Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ.
- 55) «Методологічні проблеми історико-філософського дослідження буддійських текстів» (засідання LX, 26 червня 2012) – доповідач: Т. Жуковський, аспірант Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ.

Тож трохи статистики. Загалом за час роботи семінару виголошено 49 доповідей 24-ма доповідачами з 7-ми інституцій та 4-х міст України, а також з США. Ще 12 засідань відбулося у форматі спільного обговорення. За тематикою, буддизму було присвячено 22 засідання, індійській філософії – 9, китайській філософії – 5, арабській філософії – 4, єврейській філософії – 3, загально-теоретичним питанням – 4, обговоренню конференцій та інших наукових заходів – 5⁴.

Науковий семінар дослідників східних філософій є першим постійно діючим заходом, який займається проблемами східної філософії на науковому рівні в сучасній Україні, і наведений перелік є свідченням тривалості й неперервності його діяльності.

Слід згадати ще один важливий науковий захід, пов'язаний з діяльністю семінару. 20 квітня 2007 року сектором східної філософії Інституту філософії спільно з Інститутом сходознавства ім. А.Ю. Кримського НАНУ та за сприяння Посольства Російської Федерації в Україні, Асоціації «Новий Акрополь», Товариства Бурятської культури м. Києва і Фонду «Далекий Схід» було проведено науковий семінар на тему: «Федір Щербатської (1866–1942) у контексті сходознавства ХХ ст. (до 140-річчя з дня народження)». На семінарі було заслухано й обговорено такі доповіді: *Ярослав Васильков (Санкт-Петербург)*. «Петербургско-Ленинградская буддологическая школа: ее история и специфика»; *Олексій Ведров (Київ)*. «Головні ідеї статті “Три напрями у філософії буддизму” Ф.І. Щербатського і проблеми перекладу»; *Юрій Завгородній (Київ)*. «Ф.І. Щербатської і сходознавство в Україні: нові – старі факти» та «Представлення вайшешика даршани у роботі Ф.І. Щербатського “Теорія пізнання і логіка за вченням пізніших буддистів”»; *Олена Огнєва (Луцьк)*. «Джузеппе Туччі – італійський адресат Федора Щербатського»; *Сергій Капранов (Київ)*. «Сакральна географія школи Ніцірена»; *Виктор Киктенко (Тайбэй)*. «Джозеф Нидем о влиянии буддизма на формирование науки в традиционном Китае»; *Антон Мусулин (Київ)*. «Мандала как модель Вселенной»; *Іванна Отрощенко (Київ)*. «Ф.І. Щербатської про політичні плани Далай-лами XIII»; *Анастасія Стрелкова (Київ)*. «Проблема реальності дгарм у буддизмі».

У сучасному світі і, зокрема, в Україні, інтерес до Сходу є стабільно високим, однак далеко не завжди він підкріплений реальними науковими фактами. Тому важливою особливістю семінару з точки зору методології досліджень східної філософії є те, що в ньому беруть участь фахівці, які активно працюють з текстами відповідних традицій мовами оригіналу (санскрит, палі, китайська, японська, арабська, іврит тощо): дістаючи матеріали «з перших рук», вони мають змогу також критично оцінити результати світової науки у своїй галузі, що є необхідною складовою будь-якого наукового дослідження.

Прагнучи до високого наукового рівня, семінар водночас об'єднує широке коло зацікавлених, як досвідчених науковців, так і аспірантів та

⁴ Див. перелік тем по окремим рубрикам у Додатку наприкінці статті.

студентів вишів, а також всіх тих хто цікавиться та займається дослідженням проблем філософії Сходу за межами наукових установ. В Україні, де наукове вивчення цієї проблематики лише розпочинається, це надто важливо, адже дозволяє об'єднати зусилля тих, хто вивчає філософію Сходу і дати поштовх для появи нових фахівців.

Функціонування семінару вже протягом понад шести років свідчить про активний розвиток та перспективність дослідження філософсько-релігійних традицій Сходу в Україні. Подолавши символічну межу у шістдесят засідань, семінар виходить на новий виток.

В планах семінару подальше розширення кола досліджуваної проблематики, приділення більшої уваги роботі з першоджерелами (здійснення та обговорення перекладів філософських текстів), проведення круглих столів присвячених окремим проблемам східних філософій, запрошення відомих вчених та носіїв традиції, розвиток міжнародного співробітництва, а також створення наукового друкованого видання, в якому була б відображена його діяльність.

ДОДАТОК

Доповідачі семінару (в хронологічному порядку)

- 1) **А. Стрелкова** к. філос. н., мол. наук. спів. відділу історії зарубіжної філософії Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ.
- 2) **А. Шабашов**, к. і. н., проф. кафедри археології та етнології Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова.
- 3) **О. Романенко**, студент II курсу НаУКМА (згодом – студент магістерської програми «Філософія» Національного університету «Києво-Могилянська академія»)
- 4) **І. Туров**, к. і. н.
- 5) **М. Тарасенко**, к. і. н., наук. спів. Інституту сходознавства ім. А.Ю. Кримського НАНУ.
- 6) **О. Гомілко**, к. філос. н., ст. наук. спів. відділу філософії культури, етики та естетики Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ.
- 7) **Ю. Завгородній**, к. філос. н., наук. спів. відділу історії зарубіжної філософії Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ.
- 8) **Д. Івахненко**, незалежний дослідник, перекладач.

- 9) **О. Борділовська**, к. і. н., докторантка Інституту міжнародних відносин Київського національного університету ім. Т. Шевченка.
- 10) **Д. Метилка**, незалежний дослідник, (м. Запоріжжя).
- 11) **С. Капранов**, к. філос. н., ст. наук. спів. Інституту сходознавства НАНУ, наук. спів. Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ.
- 12) **Я. Джой**, незалежний дослідник.
- 13) **О. Ярош**, к. філос. н., завідувач сектором східної філософії Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ.
- 14) **Я. Любивий**, д. філос. н., провідний наук. спів. відділу історії зарубіжної філософії Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ.
- 15) **О. Демченко**, незалежний дослідник.
- 16) **П. Рафальський**, незалежний дослідник.
- 17) **К. Малахова**, аспірантка Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ.
- 18) **В. Резаненко**, д. філол. н., проф. кафедри політології, директор Центру сходознавства НаУКМА.
- 19) **О. Кіхно**, к. філос. н., ст. наук. спів. Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ.
- 20) **Д. Брильов**, к. філос. н., викладач кафедри культурології Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова, співробітник Центру релігієзнавчих досліджень НПУ ім. М.П. Драгоманова.
- 21) **Білл Кареліс**, буддійський учитель ліній Карма Каг'ю та Нінгма.
- 22) **М. Якубович**, к. і. н., наук. спів. Національного університету «Острозька академія»
- 23) **О. Козловська**, незалежний дослідник.
- 24) **Т. Жуковський**, аспірант Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ.

Інституції, які представляють доповідачі семінару:

- 1) Інститут філософії імені Г.С. Сковороди НАНУ.
- 2) Інститут сходознавства імені А.Ю. Кримського НАНУ.
- 3) Національний університет «Києво-Могилянська академія».
- 4) Одеський національний університет імені І.І. Мечникова.
- 5) Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
- 6) Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова.
- 7) Національний університет «Острозька академія».

Перелік доповідей по тематичним рубрикам

Загально-теоретичні:

- 1) «Що (і як) розуміють під східними філософіями» (засідання II, 23 травня 2006 р.) – спільне обговорення.
- 2) «Понятійно-термінологічний склад східних філософій: проблеми перекладу і розуміння» (засідання III, 27 червня 2006 р.) – спільне обговорення.
- 3) «До питання про суб'єкт і об'єкт у східноазійській філософії» (засідання XXIX, 28 квітня 2009) – доповідач С. Капранов, к. філос. н., ст. наук. спів. Інституту сходознавства ім. А.Ю. Кримського НАНУ.
- 4) «Філософія у системі традиційної східної думки» (засідання XLII, 28 вересня 2010) – доповідачі: О. Ярош, А. Стрелкова, С. Капранов, Ю. Завгородній.

Буддизм:

- 1) «Проблема свідомості у дзен-буддизмі» (засідання IV–VI, 26 вересня, 31 жовтня, 28 листопада 2006 р.) – доповідач А. Стрелкова, к. філос. н., мол. наук. спів. відділу історії зарубіжної філософії Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ.
- 2) «Що таке *kleśa*?» (засідання XIII, 25 вересня 2007) – спільне обговорення.
- 3) «Буддизм у творчості В.В. Лесевича (1837–1905): спроба дослідження» (засідання XIV, 30 жовтня 2007) – доповідач Ю. Завгородній, к. філос. н., наук. спів. відділу історії зарубіжної філософії Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ.
- 4) «О.О. Розенберг (1888–1919) та його підхід до проблем буддійської філософії» (засідання XV, XXV та XXVI, 27 листопада 2007, 9 грудня 2008, 27 січня 2009) – доповідач А. Стрелкова, к. філос. н., мол. наук. спів. Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ.
- 5) «Обумовлене виникнення (патічча-самуппада) згідно ранніх палійських текстів» (Засідання XVI, 25 грудня 2007) – доповідач Д. Івахненко, незалежний дослідник.
- 6) «Відзначення 100 літнього ювілея Костянтина Регамея (*Konstanty Regamey*, 1907–1982) – відомого швейцарського буддолога і композитора, який народився у Києві» (засідання XVII, 30 січня 2008) – спільне обговорення за участю відомого українського тибетолога О. Огневої, к. і. н., ст. наук. спів. Інституту сходознавства ім. А.Ю. Кримського НАНУ).
- 7) «Обговорення книжки: Чаттерджи А.К. Идеализм йогачары. – М.: Шечен, 2004. – 267 с. (*Chatterjee A. K. Yogacara Idealism*, 1962)» (засідання XXI, 3 червня 2008) – спільне обговорення.
- 8) «Огляд палійського канону» (засідання XXVII, 24 лютого 2009) – доповідач Д. Івахненко, незалежний дослідник, перекладач.
- 9) «Принципи дзен-буддизму у філософії Дьогена» (засідання XXXII, 29 вересня 2009) – доповідач А. Стрелкова, к. філос. н., мол. наук. спів. Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ.

- 10) «Спільне обговорення доповіді А.В. Парібка (СПбДУ) «Методологічні аспекти буддизму» (Доповідь було зачитано 29 вересня 2005 р. на семінарі «Схід: філософія, релігія, культура» (кафедра філософії й культурології Сходу Санкт-Петербурзького державного університету)» (засідання XXXIII та XXXIV, 27 жовтня та 24 листопада 2009) – спільне обговорення.
- 11) «Феноменологія практик зосереджень у дгармічних релігіях» (засідання XXXVIII, 30 березня 2010) – доповідач О. Демченко, незалежний дослідник.
- 12) «Природа будди та “порожнеча” в магаянській “Нірвана-сутрі”» (засідання XLIII, 26 жовтня 2010) – доповідач А. Стрелкова, к. філос. н., докторантка Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ.
- 13) «Інтерпретація “порожнечі” у “Трідая-сутрі” (“Сутрі серця праджняпараміти”» (засідання LI, 27 вересня 2011) – доповідач А. Стрелкова, к. філос. н., докторантка Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ.
- 14) «Подолання духовного матеріалізму» (засідання LII, позачергове, 4 жовтня 2012 р.) – доповідач Білл Кареліс, буддистський учитель ліній Карма Каг'ю та Нінгма.
- 15) «Модель поступового навчання (*anupubba-sikkhā*) у ранньобуддистській сотеріології» (засідання LIV, 29 листопада 2011) – доповідач: О. Демченко, незалежний дослідник.
- 16) «Буддизм як досвід, що повторюється» (засідання LVIII, 24 квітня 2012) – доповідач О. Козловська, незалежний дослідник.
- 17) «Методологічні проблеми історико-філософського дослідження буддистських текстів» (засідання LX, 26 червня 2012) – доповідач: Т. Жуковський, аспірант Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ.

Індійська філософія:

- 1) «Іша-упанішада» в контексті історико-філософського дослідження (засідання VII, 2 лютого 2007 р.) – доповідач О. Романенко, студент II курсу НаУКМА.
- 2) «Філософські значущі ідеї в Іша-упанішаді» (засідання XIX (додаткове), 11 березня 2008) – доповідач О. Романенко, студент магістерської програми «Філософія» Національного університету «Києво-Могилянська академія».
- 3) «Що розуміти під індійською філософією? Роздуми над точкою відліку» (засідання XXVIII, 31 березня 2009) – доповідач Ю. Завгородній, к. філос. н., докторант Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ.
- 4) «Бгакті: витоки, типологія, філософія» (засідання XXX, 26 травня 2009) – доповідач Я. Джой, незалежний дослідник.

- 5) «Катха упанішада у перекладі Павла Ріттера (1933): Катха упанішада серед упанішад, мотивація вибору тексту й особливості перекладу» (засідання **XLVI**, 22 лютого 2011) – доповідач **Ю. Завгородній**, к. філос. н., докторант Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ.
- 6) «Проблеми актуальності індійської класичної філософії в сьогоденні» (засідання **XXXVI**, 26 січня 2010) – доповідач: **Я. Любивий**, д. філос. н., провідний наук. спів. відділу історії зарубіжної філософії Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ.
- 7) «Звернення до упанішад в Україні: 1840–1910 роки (Орест Новицький (1806–1884), Олексій Козлов (1831–1901), Володимир Лесевич (1837–1905), Олексій Гіляров (1855–1938), Іван Франко (1856–1916))» (засідання **XXXVII**, 23 лютого 2010) – доповідач **Ю. Завгородній**, к. філос. н., докторант Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ.
- 8) «Індійська духовна традиція вірашайва» (засідання **LVII**, 27 березня 2012) – доповідач **Ю. Кравченко**, незалежний дослідник.
- 9) «Гімн Рігведи Х. 129.: особливості перекладу й інтерпретації (Д. Овсянико-Куликовський, О. Козлов, Л. Українка, П. Ріттер, М. Калинович)» (засідання **LIX**, 29 травня 2012) – доповідач: **Ю. Завгородній**, к. філос. н., наук. спів. Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ.

Китайська філософія:

- 1) «Що таке китайська філософія: деякі підходи до проблеми» (засідання **XXXI**, 30 червня 2009) – доповідач **С. Капранов**, к. філос. н., ст. наук. спів. Інституту сходознавства НАНУ.
- 2) «Даоська Скарбниця: історія формування, структура, методика дослідження» (засідання **XXXIX**, 27 квітня 2010) – доповідач: **П. Рафальський**, незалежний дослідник.
- 3) «Специфіка інтелектуальної діяльності давньокитайських філософів-чжуцзи за деякими ранніми джерелами» (засідання **XLIX**, 31 травня 2011) – доповідач **С. Капранов**, к. філос. н., ст. наук. спів. Інституту сходознавства ім. А.Ю. Кримського НАНУ, наук. спів. Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ.
- 4) «Проблема *легітимності методології* китаєзнавчих досліджень в українському сходознавстві» (засідання **XLV**, 25 січня 2011) – доповідач **В. Резаненко**, д. філол. н., проф. кафедри політології, директор Центру сходознавства НаУКМА.
- 5) «“Сань цзи цін” як пам’ятка китайської філософської культури» (засідання **XLI**, 29 червня 2010) – доповідач **С. Капранов**, к. філос. н., ст. наук. спів. Інституту сходознавства ім. А.Ю. Кримського НАНУ, наук. спів. Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ.

Арабська філософія:

- 1) «Суфізм як предмет академічних досліджень» (засідання **XXXV**, 22 грудня 2009) – доповідач **О. Ярош**, к. філос. н., завідувач сектором східної філософії Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ.
- 2) «Мережеві структури в сучасному ісламі: від традиціоналізму до модернізму» (засідання **L**, 21 червня 2011) – доповідач **Д. Брильов**, к. філос. н., викладач кафедри культурології Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова, співробітник Центру релігієзнавчих досліджень НПУ ім. М.П. Драгоманова.
- 3) «Проблема співвідношення ірфан (гнозису) і суфізму у шиїтів-імамів» (засідання **XL**, 25 травня 2010) – доповідач **О. Ярош**, к. філос. н., завідувач сектором східної філософії Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ.
- 4) «Філософський метод ібн Хальдуна: критичне прочитання» (засідання **LIII**, 25 жовтня 2011) – доповідач **М. Якубович**, к. і. н., наук. спів. Національного університету «Острозька академія».

Єврейська філософія:

- 1) «Кант як руйнівник філософії: рецепція Канта в єврейській літературі кінця XVIII ст.» (засідання **XLIV**, 30 листопада 2010) – доповідач **К. Малахова**, аспірантка Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ.
- 2) «Дослідження хасидської містики» (засідання **IX**, 27 березня 2007 р.) – доповідач **І. Туров**, к. і. н.
- 3) «Поняття досвіду в літературі Гаскалі та в хасидських текстах» (засідання **LV**, 31 січня 2012) – доповідач **К. Малахова**, мол. наук. спів. Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ

Обговорення конференцій та інших наукових заходів і подій, стажувань, шкіл:

- 1) «Обговорення результатів міжнародної наукової конференції “IV Торчинівські читання”», «Постать Є.О. Торчінова (1956–2003) у сходознавчій науці» (засідання **VIII**, 28 лютого 2007 р.) – спільне обговорення.
- 2) «Всесвітній філософський конгрес (Делі, грудень 2006)» (засідання **XII**, 26 червня 2007) – доповідач **О. Гомілко**, к. філос. н., ст. наук. спів. відділу філософії культури, етики та естетики Інституту філософії.
- 3) «IV міжнародна наукова конференція “Цирендоржиєвські читання – 2008. Тибетська цивілізація та кочові народи Євразії: кроскультурні контакти”, Київ, 26–27 вересня 2008 р.; II міжнародна наукова конференція “Містико-езотеричні рухи в теорії та практиці (Історія. Психологія. Філософія)”, Санкт-Петербург, 23–24 жовтня 2008 р.» (засідання **XXIV**, 11 листопада 2008) – спільне обговорення.

- 4) «Про результати роботи першого року літньої школи з ісламознавства за підтримки HESP ReSET» (засідання **LI**, 27 вересня 2011) – доповідач **О. Ярош**, к. філос. н., завідувач сектором східної філософії Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ
- 5) «Повідомлення: Про стажування в Інституті Індії і Центральної Азії, 17.10–15.12.2011 (Ляйпцігський університет) і про участь у Глобальному буддійському зібранні, 27–30.11.2011 (Делі)» (засідання **LV**, 31 січня 2012) – доповідач **Ю. Завгородній**, к. філос. н., наук. спів. Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ.

Інше:

- 1) «Елементи шаманістичних вірувань у народів півдня України» (засідання **VII**, 2 лютого 2007 р.) – доповідач **А. Шабашов**, к. і. н., проф. кафедри археології та етнології Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова.
- 2) «Проблеми викладання філософій Сходу в Україні (круглий стіл)» (засідання **X**, 24 березня 2007 р.).
- 3) «Две «вечности» древних египтян» (засідання **XI**, 29 травня 2007 р.) – доповідач **М. Тарасенко**, к. і. н., наук. спів. Інституту сходознавства ім. А.Ю. Кримського НАНУ.
- 4) «Глобалізація гандизму» (за матеріалами конференції, Індія, 13–19.11.2007)» (засідання **XVIII**, 26 лютого 2008) – доповідач **О. Борділовська**, к. і. н., докторантка Інституту міжнародних відносин Київського національного університету ім. Т. Шевченка.
- 5) Засідання, присвячене 130-літтю від дня народження Ананди Кумарасвами (*Ananda K. Coomaraswamy*, 1877–1947) – видатного мистецтвознавця, буддолога, дослідника індійської думки (засідання **XX**, **XXII**, 25 березня та 1 липня 2008) – спільне обговорення.
- 6) «Случаи мышления: Пятигорский и Хайдеггер» (засідання **XXIII**, 30 вересня 2008) – доповідач **Д. Метилка** (м. Запоріжжя).
- 7) «Шрі Ауробіндо Ігош і Тейяр де Шарден: порівняння двох парадигм еволюційного процесу» (засідання **XLVII**, 29 березня 2011) – доповідач **О. Кіхно**, к. філос. н., ст. наук. спів. Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ.
- 8) «Нісіда Кітаро (1870 – 1945): східноазійська та європейська культури у формуванні особистості філософа» (засідання **LVI**, 28 лютого 2012) – доповідач **С. Капранов**, к. філос. н., ст. наук. спів. Інституту сходознавства ім. А.Ю. Кримського НАНУ, наук. спів. Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ.